УДК 32.01 : 321 (477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.35.25>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОПУЛІЗМУ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Людмила Лукіна

*Національна академія державного управління при Президентові України,
Інститут публічного управління та адміністрування,
кафедра парламентаризму та політичного менеджменту
вул. Антона Цедіка, 20, 03057, м. Київ, Україна*

У статті розкрито причини того, що популізм в умовах незавершеної трансформації набуває всеохоплюючих масштабів та становить загрозу не лише процесу демократичного переходу, але й функціонуванню транзитивних політичних систем загалом. З'ясовано, що причинами такої загрози політичній системі держави є особисті якості політиків, здатних до використання «фейкових» новин та соціальних шоу; тіньова економіка та утвердження на її основі гібридної олігархічної політичної системи; некомпетентність політиків під час прийняття політичних рішень, що стає основою делегітимації політичної системи; набуття політикою характеру імітації, на відміну від реального її здійснення; низький рівень толерантності, терпимості до протилежних точок зору, що стає основою різних політичних конфліктів. Проаналізовано підходи науковців до розуміння сутності популізму та запропоновано власне визначення. Так, на наш погляд, під популізмом варто розуміти один із варіантів політичного поліваріантного феномена, який, ґрунтуючись на унікальній комбінації специфічних ознак, виступає ідеологією, методом політичної боротьби, суспільно-політичним рухом, маніпулятивною технологією, стилем політичної поведінки або комбінацією вищезазначених аспектів. Визначено основні підходи науковців до розуміння сутності популізму, серед яких слід назвати світоглядно-ідеологічний, логіко-дискурсивний, поведінково-стильовий, інструментально-мобілізаційний. Окреслено визначальні елементи популізму та досліджено ключові ознаки популізму, виявлено найбільш значущі з них на сучасному етапі розвитку України. З'ясовано, що популізм є фактором, що має значний вплив на будову, напрями та інтенсивність політичних і соціальних змін, функціонування державних, політичних, економічних, соціальних структур, перетворення застарілих та організацію нових. Проте в трансформаційному політичному просторі він отримує всебічний статус, спричиняє перманентну делегітимацію, конфліктність соціуму. Доведено, що таке поширення популізму означає не тільки застосування своєрідної риторики, але й створення специфічного кругозору, формування виняткової суспільної дійсності (особливо в накопичених останнім часом розмірах і видах). Визначено, що наукова синергія новітньої гуманітаристики мусить скеровуватися не тільки на дескрипцію та аналізування прогресу, своєрідних властивостей, факторів популізму, але й на пошуки дієвих антизасобів і превенцій.

Ключові слова: популізм, політика, політичний популізм, політичний дискурс, демократія.

Постановка проблеми. У сучасному дискурсі демократичних країн та розвинутих економік залишилися небагато місця для сумнівів у цінностях демократії та пов'язаних з нею політичних практик, серед яких слід назвати вибори, референдуми, публічні обговорення. Економічне життя до цього часу не відхилялося від тих же закономірностей, що й політика, серед яких більш значні відкритість, прозорість, участь населення, локалізація монополії. Проте представницька демократія не в усіх випадках спроможна відповідати на виклики сучасності. Президенти країн, депутати парламентів, органів місцевого самоврядування, представники виконавчої влади часто не розуміють власної відповідальності

перед громадськістю. Те, що названі суб'єкти не бажають здійснювати власні обов'язки та додержуватися правил етики, зумовлює розвиток політичного популізму, котрий хоча не є новим феноменом, проте через суспільно-економічні та політичні перетворення сучасності отримує новітній формат.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню окремих аспектів цієї проблематики свою увагу приділили такі науковці, як Г. Вайнштейн, К. Дейвікс, М. Дем'яненко, Б. Джудіс, А. Житко, Н. Іванова, Ю. Калюжна, І. Кіянка, Г. Крізі, В. Литвин, А. Минаєва, О. Новакова, Т. Радь, О. Ярош. При цьому сучасний стан розвитку політичної системи України актуалізує подальші наукові дослідження у цій галузі.

Мега дослідження полягає в розкритті сутності та особливостей концептуалізації ідей популізму в політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Демократична трансформація післявоєнного часу й криза «соціалістичного табору» спричинили приєднання сотень мільйонів жителів десятків держав до дієвої участі у формуванні політичної та економічної перспективи цілих народностей і територій. Проте якщо західні держави, такі як Федеративна Республіка Німеччина, Іспанія та Португалія, після деякої паузи повернулися до демократії (а ринкова економіка там загалом не зникла), то в пострадянських країнах був явний дефіцит практики політичної та економічної участі. Це, зокрема, спричинило деяке розчарування населення у зразках представницької демократії та ринкових відносин.

Як зазначає А. Житко, «вибух популізму» у XXI столітті становить реальну загрозу для загально визнаної ліберально-демократичної світоглядної позиції сучасної цивілізації: сучасний популізм став реальною загрозою для ліберальних демократій через зменшення терпимості, зневагу до опозиції, нехтування свободою слова, підлив офіційних інститутів демократії, знецінення неформальних цінностей, які покладено в основу демократії. При цьому популізм став означенням новостворених політичних чи громадських рухів, які виступають проти визнаних цінностей, принципів та ортодоксальних демократичних інститутів [1]. Світова практика демонструє, що популістський рух став активним тоді, коли в державах відбувалися кризові історичні моменти. Під час динамічних соціально-економічних поштовхів, особливо в ті моменти, за яких руйнувалися застарілі принципи, а нові ще не окреслювалися точно та зрозуміло, в політичну сферу прийшли популісти. Популізм, який ґрунтується на звичайному, практичному сприйманні навколишнього середовища та його проблематики, елементарному розумінні причинно-наслідкових зв'язків і взаємин у житті громадян, рекомендує, відповідно, спрощені, нерідко бунтівні варіанти вирішення непростих обставин.

Варто звернути увагу на думку Н. Іванової про те, що «популізм в умовах незавершеної трансформації набуває всеохоплюючих масштабів та становить загрозу не лише процесу демократичного переходу, але й функціонуванню транзитивних політичних систем загалом. Цю загрозу можна пояснити декількома причинами.

По-перше, у процесі комунікації представників влади та мас використовується нерациональна аргументація, зокрема, акцентується увага на особистісних якостях нових облич, розроблених політтехнологами, використовуються «фейкові» новини та соціологічні шоу, нав'язуються стереотипи, навішуються ярлики, використовується залякування.

По-друге, популізм відволікає увагу громадськості від дійсно важливих проблем (тіньова економіка, утвердження гібридної олігархічної політичної системи). Популізм – це завжди відхід від справді актуальних проблем, від об'єктивно наявних інтересів і потреб людей, що відволікає суспільство від реальності та затягує його в світ ілюзій, нездійснених мрій та очікувань. Популізм завжди виникає на ґрунті розчарування, причому на ньому ж найчастіше й завершується.

По-третє, популізм породжує делегітимацію політичної системи у разі невиконання обіцянок, розчарування населення у популістських гаслах, адже він маніпулює довірою людей, деформуючи реальний стан речей. У суспільстві існує необхідність об'єднання зусиль політичної еліти та громадян у здійсненні конкретного політичного курсу на основі взаємної довіри. Отже, довіра полягає у ставленні до іншого суб'єкта та його дії, що ґрунтується на переконаності в правоті, вірності, порядності та чесності. Водночас народу важливо знати, що політики є людьми компетентними, освіченими, здатними приймати професійні політичні рішення. Довіра є своєрідним кредитом, що випереджає реальні події та згодом закріплюється або руйнується.

По-четверте, у зв'язку з тим, що політика здійснюється за допомогою багатообіцяючих, але відірваних від реальності гасел, декларацій, закликів, то її хід буде пустопорожнім, інтереси більшості залишаються невираженими і незадоволеними. Політика за таких умов набуває характеру імітації, запускається її конфліктний потенціал, часто з непередбачуваними наслідками. Отже, сама політика буде неефективною, що ми часто спостерігаємо. Не були реалізовані такі гасла, як «100 кроків назустріч людям», «Покращення життя вже сьогодні», «Український прорив».

По-п'яте, схильність популізму до конфронтаційності в умовах низького рівня толерантності, терпимості до протилежних конфліктів загрожує переростанню суспільних суперечностей у відкрите протистояння із застосуванням насильства» [2].

Зарубіжні науковці акцентують увагу на тому, що «у політиці популізм зазвичай асоціюється з емоційним, спрощеним, маніпуляційним дискурсом, спрямованим на інстинктивні почуття людей, чи з опортуністською політикою, спрямованою на те, щоб купити підтримку виборця. Проте тут доцільно зауважити, що звертання до людських почуттів є забороненим, але нормальним за демократичного політичного режиму» [3]. Усвідомлюючи популізм як пропозицію ефемерних та нереально простих рішень, ми повинні наголосити на складнощах окреслення об'єктивних мірил можливого й неможливого, оскільки за деякими проблемами в соціумі нерідко стоять неузгоджені інтереси різних прошарків у суспільстві. Неприйняття певною кількістю громадян традиційних принципів зумовлює формування комфортного середовища для політичного популізму. Про ускладненість і багатоплановість такого явища, як популізм, свідчить значний перелік визначень, поданих у новітній політологічній науці. На цей час утворилися різні точки зору щодо його осмислення (рис. 1).

Рис. 1. Підходи науковців до розуміння сутності популізму

Джерело: згруповано автором

Розглянемо кожен підхід більш детально.

1) Світоглядно-ідеологічне розуміння. Популізм визначається як “thin-centered ideology”, іншими словами, ідеологія у вузькому розумінні. Зокрема, на думку К. Мюдде, популізм – це «ідеологія, прибічники якої бачать суспільство розділеним на дві нерівні частини: «чистий» народ (працівники, самозайняті особи, дрібний бізнес) та корумпована еліта (політики, великий бізнес). Отже, вони наполягають на тому, що в політиці має виражатися загальна воля народу» [4, с. 543]. Крім того, популізм можна розуміти як особливий вид світобачення. Коли йдеться про світоглядну проблематику, можна зауважити, що в популістів часом виходить синтезувати лівий та правий радикалізм. Політолог Г. Вайнштейн зазначає, що «сучасні антиглобалісти та європейські радикали використовують таке поєднання, що унеможливорює класифікацію цих партій та рухів за допомогою традиційної ліво-правої шкали» [5, с. 70–71]. Подібний еклектизм у політико-економічному переконанні, тему якого ми порушимо в наступному пункті, гармонійно адаптується до загально-світової ідеї переважання постмодерних тенденцій.

2) Логіко-дискурсивне розуміння. Популізм можна тлумачити як політико-економічну закономірність або дискурс шляхом розподілу соціального середовища на владу й пригноблену сторону. Популісти усвідомлено використовують дихотомію «ми – вони», пояснюючи її з економічної точки зору та нав'язуючи великій частині громадян. Звідси випливає трактування популізму як «дискурсу, що протистоїть наявній розстановці сил (“anti-status quo discourse”», це спрощує інтерпретацію суспільного простору шляхом символічного розмежування еліти та маси» [6, с. 3]. Протиставлення «ми – вони» має зв'язок із характерним популістським діяльністю антиплюралізмом, адже, перебуваючи в опозиції, вони займаються критикуванню влади та істеблішменту загалом. Популізм, як вважає В. Литвин, є «формою різко антагоністичної риторики або політики, яка спрощує наявні проблеми з надзвичайною легкістю, безболісністю, а іноді й конкретикою, зводить усі проблеми до роздільничних рішень» [7, с. 70]. А. Мінаєва наголошує на притаманному популістським проєктам економічному протекціонізмі, який кваліфікується як «орієнтація на державне регулювання економіки, а також соціальний патерналізм як необхідність розширення соціальних програм. Це положення варто підкреслити особливо. Незважаючи на те, що ми говоримо про правий популізм, економічні аспекти програм відповідних партій часто мають лівий характер: розподіл ресурсів, соціальна справедливість, державна власність тощо» [8, с. 125].

3) Поведінково-стильове розуміння. Популізм інтерпретується як специфічна манера публічної поведінки. Акцентуємо увагу насамперед на переважанні перформативних складових частин функціонування (політейнмент). Політичні та фінансові лідери дедалі більше усвідомлено трансформують власну діяльність на перформанс, аби заімпонувати виборцям, котрі відіграють роль глядачів видовища. На думку Р. Брубейкера, «можна говорити про дискурсивно-стильовий напрям у вивченні популізму» [9]. Основним завданням постає вивчення головних ознак характерного популістського стилю. Мові політичного діяча в розважальній формі нерідко не вистачає раціонально-логічного аргументування. Б. Моффіт та С. Тормі визначають три такі складові частини зазначеного стилю, як «апеляція до народу (“appeal to the people”); сприйняття політичної реальності за допомогою ключових слів «криза», «загроза», «занепад»; погані манери (використання пейоративної, неполіткоректної лексики, образи, перехід на особистості тощо)» [10]. Проголошення політичних успіхів і здобутків, повідомлення про діяльність у перспективі загалом заміщає власне політичну та економічну діяльність.

4) Інструментально-мобілізаційне розуміння. Популізм можна трактувати і як стратегію, що націлена на мобілізацію великої кількості громадян. Так, на думку Р. Джансена, попу-

лізм – це «метод політичної практики, спрямований на мобілізацію населення в публічну та протестну активність, що супроводжується артикуляцією антиурядової, націоналістичної риторики, що звеличує простий народ (“ordinary people”) та засуджує істеблішмент, великий бізнес та особливо ТНК» [11, с. 82]. Мета популістів з цієї точки зору полягає в тому, щоби не дозволити народу отримати владу, а змусити переважну його кількість взяти участь у вуличних акціях, показуючи бізнес-середовищу та політичній еліті власні серйозні плани.

В альтернативних інтерпретаціях сучасних дослідників популізм розуміють таким чином:

- «неповна, незавершена ідеологічна течія та метод, згідно з якою «народ» представляється як певне органічне ціле та носій певної правоти та моральності, джерело влади, яку він має собі «повернути»; з «народу» при цьому виключаються певні групи, що представляються як «ворожі», зокрема еліти, іммігранти, інтелектуали» [12];
- «явище дисперсне, тобто воно є складовою частиною багатьох політичних феноменів, втілюється в різноманітні ідеологічні форми та політичні стратегії» [13];
- «ідеологія, що вважає суспільство кардинально поділеним на дві гомогенні та антагоністичні групи, а саме «простий народ» та «корумповану еліту», а також стверджує, що політика має виражати єдину волю народу» [14];
- «визначення нераціональної політики ігнорування об’єктивних тенденцій суспільного розвитку та спекуляції на емоціях громадян для досягнення власної мети й перемоги над опонентами» [15];
- «маніпулятивна технологія, що застосовується в процесі комунікації задля впливу на свідомість громадян, для досягнення бажаних результатів у боротьбі за владу та в процесі її здійснення», уточнює, що «віднесення популізму до некоректних технологій пояснюється тим, що він проявляє себе як сукупність протизаконних чи етично сумнівних засобів, способів, прийомів організації і проведення кампаній, спрямованих на створення переваги над суперниками» [16].

Підсумовуючи основні підходи науковців до розуміння досліджуваного поняття, запропонуємо власне його розуміння. Так, на наш погляд, під популізмом варто розуміти один із варіантів політичного поліваріантного феномена, який, ґрунтуючись на унікальній комбінації специфічних ознак, виступає ідеологією, методом політичної боротьби, суспільно-політичним рухом, маніпулятивною технологією, стилем політичної поведінки або комбінацією вищезначених аспектів.

Головна складова частина процесу функціонування цієї технології зводиться до того, що довіра до популістичних пропозицій постійно спирається на той самий спосіб: повсякчас рекомендуються рішення, безпретензійні та нескладні, практично зрозумілі, проте націлені на зміну положення речей у тому напрямі, якого прагне соціум або його певні прошарки. Рекомендуються рішення, яких прагнуть та на які сподіваються. Таким чином, пропозиція виконання запитів, прагнень, мети, очікувань переважно не може зумовлювати опір, невдоволення або несхвалення в суспільного споживача, через що не потребує критичного оцінювання, отже, критичного аналізування. Некритичне становище суспільної або колективної думки, сприймання з упевненістю робить неможливою «беззастережну» підтримку громадян, політичну мобілізацію та, зрештою, у деяких інших обставинах, одержання владних повноважень, інакше кажучи, втілення реальної мети використання зазначеної технології. Виділяють такі визначальні елементи популізму.

1) «Ідеалізація (сакралізація) народу, що сприймається як особливий чи обраний. У різних варіантах «народ» – бідні, слабкі, середній клас, селянство. При цьому обов’язково має існувати якась для нього загроза.

2) Етатизм. Донедавна це було спільним моментом популістських рухів, проте сьогодні спостерігається певний зсув у бік ліберальних підходів до економічних проблем.

3) Одноосібне лідерство та віра в екстраординарні якості лідера.

4) Ксенофобія, расизм і/або антисемітизм, якими просякнутий цілий дискурсивний реєстр популістів.

5) Просування образу «органічного суспільства», тобто економічної, соціальної та культурної гармонії.

6) Інтенсивне використання конспірологічних теорій.

7) Подібність із релігією та ностальгичний погляд на минуле.

8) Антиелітизм, спрямованість проти істеблішменту» [17].

В умовах нинішнього політичного дискурсу за допомогою ґрунтовної дослідницької діяльності західних та українських учених подано різні варіанти стосовно окреслення своєрідних властивостей та ознак такого явища, як популізм. Так, на увагу заслуговує теоретична конструкція британського дослідника П. Таггарта, який визначає комплекс таких ключових ознак популізму, як негативне сприйняття представницької політики; часте звертання до ідеалізованої «середини», в якому все – суспільство, політика, економіка – відображає цінності й вірування «звичайних» людей; нестача основних цінностей; активізація популістського руху зазвичай під час криз, тобто тоді, коли соціальні, економічні й політичні структури перебувають у складному становищі; недовготривалість популістських рухів, тобто вони втрачають своє «обличчя», як тільки стають частиною тих структур, проти яких вони так рішуче виступали; залежність природи популізму від національного контексту, в якому проявляється популізм [18].

Провідний український експерт з проблематики популізму Т. Радь пропонує такий значно ширший спектр основних ознак і специфічних рис:

1) «попри те, що популізм є інтелектуальним продуктом, фактично він залишається антиінтелектуальним; популізм ідеалізує маси і протиставляє їх еліті;

2) формально популізм засновується на демократичних засадах, тоді як в дійсності він не є і не може таким бути;

3) популізм постійно апелює до «золотого віку», який виступає ідеалізованим образом кращого минулого;

4) популізм надає інше трактування минулого і майбутнього;

5) популізм пропонує «третій шлях» суспільного розвитку, який поєднує найкраще з наявного і власні погляди;

6) популізму властиві націоналізація державної власності і вороже ставлення до іноземного капіталу;

7) абсолютизація народних цінностей, культури і звичаїв;

8) ірраціональна природа популізму (апеляція до почуттів та емоцій маси);

9) популізм віддає перевагу рухам (і здебільшого зароджується в них) перед політичними партіями, спираючись на широку соціальну базу [19, с. 25].

Відповідно до міркувань вітчизняного політолога Ю. Калюжної, домінантними рисами сучасного популізму є агресивна експансія (комплекс специфічних характеристик, зокрема масштабність, турбулентність, динамізм, радикалізація), парадоксальність (представницька демократія є базовою детермінантою сучасного популізму), багатолікість (Д. Трамп (США), Г. Вільдерс (Нідерланди), А. Фухіморі (Перу), В. Орбан (Угорщина), П. Генсон (Австралія), Р. Ердоган (Туреччина), Р. Корреа (Еквадор), Й. Хайдер (Австрія), Р. Мугабе (Зімбабве), «Рух П'ять Зірок» (Італія), «Подemos» (Іспанія) тощо) [20, с. 81].

І. Кіянка визначає такі характерні риси популістської ідеології та політичної стратегії, при цьому роблячи особливий наголос на деяких факторах, які окреслюють сьогодині поле української політики, що не тільки позбавляють партії відповідальності за реалізацію власних програм, але й фактично перетворюють їх на популістів:

1) популізм ґрунтується на тяжінні людських мас до простих пояснень складних проблем, на любові до примітивних гасел, отже, політична сутність популізму полягає в тому, що він дає прості відповіді на складні запитання;

2) популізм підкреслює пріоритет простих рішень, апелює до простоти й зрозумілості пропонованих заходів, декларує перевагу малих, але конкретних справ, тобто приваблює «не словом, а ділом»;

3) популістська свідомість тяжіє до сильної особистості, харизматичного лідера, котрий, як правило, робить вигляд, що керується перш за все сподіваннями «простої людини»;

4) популізм є невід'ємним елементом патерналістської концепції відносин влади та суспільства;

5) популізм є складовою частиною виборчої стратегії насамперед політичних сил, аморфних за своєю структурою, у яких відсутні чіткі ідеологічні пріоритети;

6) основні ідеї популізму – це пряма участь народу в управлінні державою, так звана пряма демократія, недовіра до представницьких державних інститутів, критика бюрократії, корупції тощо;

7) стратегія політика-популіста є дуже простою: він не думає ні про наслідки, ні про свої можливі дії в разі приходу до влади, для нього головне – одержати якнайбільше голосів у цей момент;

8) за умов чинного українського законодавства, яке позбавляє партії статусу повноправних гравців на політичному полі, тобто обмежує їхню участь у формуванні уряду, навіть найбільш реалістичні виборчі програми партій залишаються «паперовими тиграми»;

9) ця ситуація позбавляє політичні партії відповідальності перед суспільством, що перетворює вибори на змагання «веселих і кмітливих» популістів» [21].

Глобалізація як унікальне явище сьогодення зумовлює проблемне середовище новітнього світоглядного зразка, що відображається не тільки на політиці та економіці, але й на культурних, комунікативних і психологічних концепціях взаємодії сьогодинішніх держави та соціуму. Популізм поширений переважно між прошарками з невисоким ступенем політичної та правової культури та в обставинах поки не розвинених систем народовладдя. Неспроможність людей відділяти демагогію від реальних ініціатив, чорно-біле уявлення навколишнього середовища, бажання боготворити чергового фаворита та готовність не терпіти його конкурентів – всі ознаки низької політичної культури, що доволі інтенсивно застосовуються популістськими лідерами задля активізування підтримки соціуму. Виконуючи дослідження популізму в сьогоденні, можемо окреслити такі характерні ознаки зазначеного явища:

– непростий механізм новітнього українського державотворення має зв'язок з практикою Помаранчевої Революції та Революції Гідності, військово-політичною сутичкою з Російською Федерацією, «системними кризами» в політичній та соціально-економічній сферах тощо, підштовхує український соціум до незмінного перебування в становищі «надмірної емоційної соціально-політичної напруги»; в українському соціумі, який весь час «генерує та акумулює незадоволення», переважають розчарування, скептицизм, збентеженість та решта ірраціональних емоцій, які стають сприятливим середовищем для розвитку новітнього українського популізму;

– незакінчене перетворення політичної культури, адже в уявленні великого числа громадян України відсутнє конкретне переконання стосовно питань повноважень, взаємодії та відповідальності між структурами влади й громадськістю, нечіткі межі основоположних ліберально-демократичних надбань, неповага та конфліктогенність до політичних суперників тощо зумовлюють комфортне середовище для здійснення маніпуляцій політичною волею громадян України (від байдужості до революційного ентузіазму), що використовують політики-популісти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи усе вищезазначене, доходимо висновку, що популізм – невід’ємна складова частина демократичного суспільства, який вже не є просто конкурентним способом боротьби за прихильність виборця. Сьогодні він є фактором, що має значний вплив на будову, напрями та інтенсивність політичних і соціальних змін, функціонування державних, політичних, економічних, соціальних структур, перетворення застарілих та організацію нових. Проте в трансформаційному політичному просторі він отримує всебічний статус, спричиняє перманентну делегітимацію, конфліктність соціуму. Подібне поширення популізму означає не тільки застосування своєрідної риторики, але й створення специфічного кругозору, формування виняткової суспільної дійсності (особливо в накопичених останнім часом розмірах і видах). Отже, перспектива подальших досліджень абсолютно незаперечна, наукова синергія новітньої гуманітаристики мусить скеровуватися не тільки на опис та аналізування прогресу, своєрідних властивостей, факторів популізму, але й на пошуки дієвих антизасобів і превенцій, тому що наявна низка стратегій протистояння новітньому популізму, очевидно, вимагає подальшого науково-дослідницького доопрацювання.

Список використаної літератури

1. Житко А. «Вибух популізму» у XXI столітті: дослідницькі інтенції щодо визначення «універсальних» характеристик. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 2. С. 72–81.
2. Іванова Н. Політичний популізм в умовах незавершеної трансформації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2019. Вип. 26. С. 42–48.
3. Джудіс Дж.Б. Великий вибух популізму. Харків : Книжковий дім «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 192 с.
4. Mudde C. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. Vol. 39. No. 4. P. 541–563.
5. Вайнштейн Г. Современный популизм как объект политологического анализа. *Политические исследования*. 2017. № 4. С. 69–89.
6. Panizza F. Introduction: Populism and the Mirror of Democracy. *Populism and the Mirror of Democracy* / ed. by F. Panizza. London and New York : Verso, 2005. P. 1–31.
7. Литвин В. Популістські партії у структурі модерних партійних систем країн Центральної Європи: порівняльний аналіз. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2012. № 2. С. 69–77.
8. Минаева А. Российский популизм: политическая реальность или перспектива? *Вестник Пермского университета. Политология*. 2017. № 4. С. 123–133.
9. Brubaker R. Why Populism? *Theory and Society*. 2017. Vol. 46. No. 5. P. 357–385.
10. Moffitt B., Tormey S. Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style. *Political Studies*. 2014. Vol. 62. No. 2. P. 381–397.
11. Jansen R. Populist Mobilization: A New Theoretical Approach to Populism. *Sociological Theory*. 2011. Vol. 29. No. 2. P. 75–96.

12. Дейвикс К. Популизм. URL: <http://www.gefter.ru/archive/6800>.
13. Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту». *Контекст*. 2002. № 2. С. 21–25.
14. Крізі Г. Випробування популізмом: у чому особливість ситуації у Східній Європі. 2018. URL: <https://voxukraine.org/uk/viprobuvannyaropulizmom-u-chomu-osoblivist-situatsiyi-ushidnij-yevropi>.
15. Новакова О. Тренд популізму у сучасному політичному процесі. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, Соціологія, Політологія*. 2017. № 1 (35). С. 137–145.
16. Дем'яненко М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія : дис. ... канд. наук ; Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2015. URL: http://idpnan.org.ua/files/dem_yanenko-m.m.-populizm-yak-politichniy-fenomen-imanipulyativna-tehnologiya-_d.doc.
17. Chergina S. Introduction: Populism: A Sophisticated Concept and Diverse Political Realities. Contemporary Populism: A Concept and its Diverse Forms. *Newcastle upon Tyne*. Cambridge Scholars Publishing, 2013. P. 1–14.
18. Taggart P. Populism. Buckingham PA : Open University Press, 2000.
19. Радь Т. Методологічні засади дослідження популізму як соціального політичного явища. *Методологія політичної науки : матеріали Всеукраїнської наукової конференції*. 2010. URL: http://old.filos.lnu.edu.ua/metod_polit_nauky_tezy.pdf.
20. Калюжна Ю. Популізм як політико-культурний феномен сучасної світової політики. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2017. № 2 (14). С. 80–87.
21. Кіянка І. Популізм як політологічна категорія. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2015. № 1. С. 67–75.

CONCEPTUALIZATION OF POPULISM IN POLITICAL DISCOURSE

Liudmyla Lukina

*National Academy of Public Administration under the President of Ukraine,
Institute of Public Administration,
Department of Parliamentarism and Political Management
Anton Tsedik str., 20, 03057, Kyiv, Ukraine*

The article reveals the reasons why populism in the conditions of incomplete transformation is gaining comprehensive scale and poses a threat not only to the process of democratic transition, but also to the functioning of transitive political systems in general. It was found that the reasons for such a threat to the political system of the state are: personal qualities of politicians capable of using “fake” news and social shows; the shadow economy and the establishment of a hybrid oligarchic political system based on it; incompetence of politicians in making political decisions, which becomes the basis for the delegitimization of the political system; acquisition by politics of the character of imitation as opposed to its actual implementation; low level of tolerance, tolerance for opposing views, which becomes the basis of various political conflicts. The approaches of scientists to understanding the essence of populism are analyzed and the own definition is offered. Thus, in our opinion, populism should be understood as one of the variants of a political multivariate phenomenon, which, based on a unique combination of specific features, is an ideology, method of political struggle, socio-political movement, manipulative technology, style of political behavior or a combination of the above aspects. The main approaches of scientists to understanding the essence of populism are determined, among which: worldview-ideological, logical-discursive, behavioral-stylistic, instrumental-mobilizing. The defining elements of populism are outlined

and the key features of populism are studied, the most significant of them at the present stage of Ukraine's development are revealed. It was found that populism is a factor that has a significant impact on the structure, direction and intensity of political and social change, the functioning of state, political, economic, social structures, the transformation of the old and the organization of new ones. However, in the transformational political space, it receives a comprehensive status, causes permanent delegitimization, conflict in society. It is proved that such a spread of populism means not only the use of a kind of rhetoric, but also the creation of a specific outlook, the formation of an exceptional social reality (especially in the recently accumulated sizes and types). It is determined that the scientific synergy of the modern humanities should be directed not only to the description and analysis of progress, peculiar properties, factors of populism, but also to the search for effective anti-drugs and prevention.

Key words: populism, politics, political populism, political discourse, democracy.